

MEKARKEUN SILABUS JEUNG SISTEM ÉVALUASI KURIKULUM BERBASIS KOMPETĒNSI (KBK)¹⁾

Drs. Yayat Sudaryat, M.Hum.²⁾

0. Bubuka

Dina *Kurikulum 2004: Standar Kompetensi Basa jeung Sastra Sunda* dipereh aya kagiatan mekarkeun silabus jeung sistem évaluasi. Ieu kagiatan téh kudu dipilampah ku guru. Kagiatan mekarkeun silabus jeung sistem évaluasi mangrupa sarat mutlak pikeun kahontal henteuna hasil diajar. Ari sababna, ku silabus bakal kagambar kagiatan naon baé nu bakal dipilampah ku murid jeung kumaha cara ngukurna.

Ku lantaran kaasup hal anu rélatif anyar, guru-guru di sakolah mindeng tumanya jeung ngarahuh dina nyusun jeung mekarkeun silabus katut sistem évaluasina. Keur nyumponan éta kabutuh, nya ieu tulisan dipiharep jadi ubar hanaang kana perluna wawaran perkara mekarkeun silabus jeung sistem évaluasina.

Aya tilu hal utama anu ditepikeun dina ieu tulisan, nya éta (1) silabus, (2) sistem évaluasi, jeung (3) rencana pangajaran. Di handap ieu dipedar hiji-hijina.

1) Penataran Pengembangan KBK Bahasa Sunda bagi KCD dan Pengawas TK/SD se-Kabupaten Tasikmalaya, 12 Juli 2003

2) Dosen Pendidikan Bahasa Daerah FPBS UPI

1. Silabus

1.1 Wangenan Silabus

Anu dimaksud ku silabus téh nya éta beungkeutan rarancang jeung susunan kagiatan pangajaran, ngolah kelas, jeung meunteun hasil diajar. Silabus mangrupa wujud operasionalisasi kompetensi dasar, pedaran matéri pokok anu leuwih spésifik, kagiatan diajar, évaluasi, jeung alokasi waktu. Ari gunana mangrupa padoman guru dina ngararancang, ngalaksanakeun, jeung ngolah pangajaran.

Silabus disusun ku guru di sakola, MGMP, atawa KKG, anu dipakihikeun ku Dinas Pendidikan (Kabupatén/Kota jeung Kacamatan). Tangtuna waé bari diaping ku pangawas.

1.2 Léngkah-léngkah Nyusun Silabus

Dina nyusun silabus téh aya sababaraha tahap anu kudu dipilampah, nya éta:

- (1) *idéntifikasi* (idéntitas/jatidiri sakola, mata pelajaran, kelas, seméster);
- (2) ngaruntuykeun *standar kompetensi* jeung *kompeténsi dasar*;
- (3) nangtukeun bahan utama (*matéri pokok*) katut wincikanana;
- (4) milih *pangalaman diajar* (kagiatan fisik-méntal siswa patali jeung bahan);
- (5) ngawincik *Kompeténsi Dasar* kana cicirén (*indikator*) hontalan hasil diajar;
- (6) ngawincik *indikator* kana *penilaian* (warna tagihan, wangun instrumén, jeung soal);
- (7) nangtukeun alokasi waktu; jeung
- (8) milih sumber/bahan/alat.

.

1.3 Conto Silabus Pangajaran Basa Sunda

Di handap ieu dipidangkeun sawatara contoh silabus.

Mata Pelajaran	: Bahasa Daerah (Sunda)
Satuan Pendidikan	: Sekolah Menengah Pertama
Kelas/Semester	: III/2
Alokasi Waktu	: 2 jam pelajaran

Kompetensi Dasar	Materi Pokok	Hasil Belajar	Indikator	Pembelajaran
Berpidato	Pidato untuk berbagai keperluan	Mampu berpidato untuk berbagai keperluan di sekolah maupun di masyarakat dengan berani dan percaya diri di depan banyak orang.	<ul style="list-style-type: none"> - Mampu berpidato dengan memperhatikan lafal, intonasi, nada, dan sikap yang tepat. - Mampu mencatat hal-hal yang diperbaiki dari pidato yang disampaikan teman. - Mampu memperbaiki cara dan isi pidato berdasarkan catatan atau saran teman. 	<p>Memilih tema pidato yang telah ditentukan.</p> <p>Berpidato dengan baik di depan kelas,</p> <p>Menyimak pidato teman sambil mencatat hal-hal penting untuk memperbaiki teks</p> <p>Memperbaiki teks pidato yang telah disusun.</p>

2. Sistem Évaluasi

2.1 Tujuan Évaluasi

Pikeun mikanyaho hasil henteuna kagiatan diajar siswa atawa préstasi diajar siswa kudu diayakeun évaluasi atawa peniléyan. Ari ngaranna évaluasi téh lain ngan ukur ulangan, tapi bisa wangun lian. Ku kituna, dina pangajaran kompetensi, évaluasi téh leuwih keuna disebut “uji kompetensi”.

Évaluasi dilaksanakeun pikeun nyumponan rupa-rupa tujuan, di antarana baé,

- (1) mikanyaho tahap kahortalna kompetensi siswa,
- (2) ngukur tumuwuh jeung kamekaran siswa,
- (3) nangtukeun atawa ngadiagnosis kasulitan diajar,
- (4) mikanyaho hasil pangajaran,
- (5) mikanyaho kahortalna kurikulum,
- (6) ngadorong siswa diajar, jeung

(7) ngadorong guru sangkan ngajar leuwih alus.

2.2 Léngkah-léngkah Nyusun Alat Évaluasi

Dina nyusun alat (intrumén) évaluasi perlu dimekarkeun heula spesifikasi, anu tahap-tahapna ngawengku kagiatan

- (1) nangtukeun tujuan,
- (2) nyusun kisi-kisi,
- (3) milih wangun alat évaluasi, jeung
- (4) nangtukeun panjangna alat ngajén (meunteun, évaluasi).

Kisi-kisi soal disusun dina wangun matrik. Ari gunana jadi acuan keur nu nyusun alat évaluasi. Ku ayana kisi-kisi, eusi jeung tahap kasulitan soal bakal rélatif sarua sok sanajan saha baé anu nyusunna.

2.3 Warna Tagihan

Dina uji kompetensi, sakumna siswa diperedih mampu nyumponan sakur bahan atawa kagiatan nu diujikeun, anu disebut *tagihan*. Mémang karasa siga dina kagiatan anjuk-ngahutang. Kaharti lebah dieuna mah lantaran siswa anu can nyumponan sakabéh kompetensi nu dipiharep, bakal terus ditagih. Ku ayana tagihan bakal kapanggih tilu gunduk kompetensi siswa, nya éta

- (a) siswa luhur, anu perlu dibéré *pengayaan*;
- (b) siswa siger tengah, jeung
- (c) siswa kurang, anu perlu *dirémidi*.

Aya sababaraha warna *tagihan*, nya éta:

- (1) kuis,
- (2) pertanyaan lisan,
- (3) ulangan poéan,
- (4) ulangan blok (réndonan rupining kompetensi),
- (5) tugas individu,

- (6) tugas kelompok,
- (7) réspónsi (ujian prakték), jeung
- (8) laporan kegiatan (praktikum, widyawisata, jsté.).

2.4 Wangun Tagihan

Wangun instrumén dina évaluasi, bisa mangrupa *tés* bisa mangrupa *non-tés*.

Wangun *tés* bisa mangrupa

- (1) pilihan ganda,
- (2) uraian obyéktof (BUO),
- (3) uraian non-obyéktof (BUNO),
- (4) jawaban singget atawa ngalengkepan, jeung
- (5) ngajodokeun.

Ari wangun *non-tés* bisa mangrupa

- (1) ngaragakeun (unjuk kerja, performans), jeung
- (2) portofolio (kumpulan tugas-tugas jeung karya siswa katut kamekaranana).

3. Rencana Pangajaran

Dina ngolah atawa makihikeun pangajaran téh aya tilu hal anu perlu diperhatikeun, nya éta (1) ngararancang, (2) ngalaksana- keun, jeung (3) meunteun. Tahap ngararancang (perencanaan) mangrupa gambaran léngkah-léngkah anu bakal dilaksanakeun dina tahap ngalaksanakeun (2) jeung tahap meunteun (3).

Tahap rencana atawa rarancang pangajaran ngawengku cara- cara mekarkeun silabus jeung sistem meunteun sakumaha nu geus dijelaskeun ti heula (1) jeung (2).

3.1 Format Silabus jeung Sistem Évaluasi

Hal-hal anu kudu aya dina format silabus jeung sistem évaluasi (*penilaian*), nya éta:

- (1) idéntitas (ngaran sakola, mata pelajaran, kelas/seméster),
- (2) standar kompeténsi,

- (3) kompetensi dasar,
- (5) indikator pencapaian hasil belajar,
- (6) pangalaman diajar,
- (7) alokasi waktu,
- (8) matéri *pokok* (lulugu),
- (9) penilaian, jeung
- (10) sumber/bahan/alat.

Sangkan leuwih jéntré bisa ditiénan formatna di handap ieu.

FORMAT SILABUS DAN SISTEM PENILAIAN

Nama Sekolah : SD _____
 Mata Pelajaran : Bahasa Daérah (Sunda)
 Kelas/Seméster : _____
 Standar Kompetensi : _____

Kompeténsi Dasar	Matéri Pokok	Indikator	Pangalaman Belajar	Penilaian			Alokasi Waktu	Sumber/ Bahan/ Alat
				Jenis Instrumén	Bentuk Instrumén	Soal		

3.2 Format Rencana Pangajaran

Rencana pangajaran mangrupa pamekaran tina silabus. Lian ti unsur silabus, dina pangajaran aya skenario diajar-ngajar, métode, média, jeung évaluasi. Di handap ieu formatna.

Mata Pelajaran : Bahasa Daerah (Sunda)
 Satuan Pendidikan :
 Kelas/Semester :
 Alokasi Waktu :Jam pelajaran

Standar Kompetensi	:
Kompetensi Dasar	:
Hasil Belajar	:
Indikator	:

<p>Langkah Pembelajaran</p> <p>a. Tatahar (Persiapan)</p> <p>b. Kegiatan Inti</p> <p>c. Penutup</p> <p>Sarana dan Sumber Belajar</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>Penilaian</p> <p>1. Tertulis</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>2. Kinerja (performansi)</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>3. Produk</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>4. Penugasan/Proyék</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>5. Portofolio</p> <p>.....</p>

3.3 Format Uji Kompetensi jeung Hasil Diajar Basa Sunda

Di handap ieu dipidangkeun sawatara format uji kompetensi jeung hasil diajar basa Sunda. Aya lima format, nya éta (a) rarancang uji kompetensi, (b) rarancang pancén kompetensi, (c) profil diajar, (d) kaparigelan hirup, jeung (é) hasil diajar siswa.

a. Format Rarancang Uji Kompetensi

No.	Kompeténsi Dasar	Juli		Agustus		Séptémber		Oktober		Novémber	

Guru Mata Pelajaran,

b. Format Rarancang Pancén Kompetensi

No.	Kompeténsi Dasar	Juli		Agustus		Séptémber		Oktober		Nopémber	
		K1									
			PR1								
				K2				K3			
					PR2				K4		
									PR4		

K = Kuis

PR = Pekerjaan Rumah

Guru Mata Pelajaran,

c. Format Profil Hasil Diajar

Wasta : _____
 Nomor : _____
 Kelas/Seméster : _____
 Mata Pelajaran : Basa Daérah (Sunda)

No.	Kompetensi Dasar	Nilai			Komentar
		Kognitif	Psikomotor	Aféktif	
		10-100	10-100	A, B, C	
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					
8.					
9.					
10.					
11.					
12.					
13.					
14.					
15.					
jst.					
Nilai Rata-rata					

Komentar Orang Tua/Wali

Orang tua/wali,

Guru

d. Format Ngajén Kaparigelan Hirup

No	W a s t a	Kasadaran Diri			Kaparigelan Hirup				Kaparigelan Sosial			Kaparigelan Akademik					
		Mahluk	Eksistensi	Potensi	Nyungsi	Ngolah	Manggihan	Ngungkulan	Lisan	Tulis	Babarengan	Nyicirian	Matalikeun	Ngarumus	Milampah		

1.																			
2.																			
3.																			
4.																			
5.																			
6.																			
7.																			
8.																			
9.																			
10.																			
jst.																			

Guru Mata Pelajaran,

é. Format Laporan Hasil Diajar Siswa

Mata Pelajaran : Bahasa Daérah (Sunda)

Kelas/Seméster : _____

No.	Nama	Aspék	Kompetensi Dasar					Rata-rata	Ket.
			1	2	3	4	5		
1.		Psikomotor							
		Kognitif							
		Afektif							
2.		Psikomotor							
		Kognitif							
		Afektif							
3.		Psikomotor							
		Kognitif							
		Afektif							
jst.									

Guru Mata Pelajara,

PADIKA NYUSUN SILABUS JEUNG PANGAJARAN BASA JEUNG SASTRA SUNDA DI SMP

Drs. Yayat Sudaryat, M.Hum.

0. Bubuka

Hasil henteuna pangajaran di sakola ditangtukeun, di antarana, ku padika nu digunakeun guru dina proses diajar ngajar. Aya rupa-rupa hal nu patali jeung padika pangajaran, nya eta, (1) metodologi, (2) mekarkeun silabus, jeung (3) model pangajaran basa Sunda.

1. Metodologi Pangajaran Basa Sunda

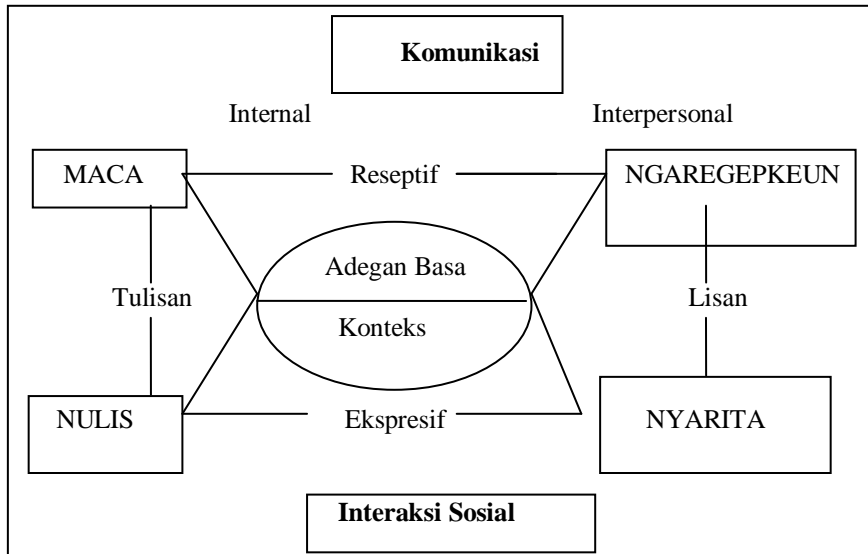
Métodologi pangajaran basa Sunda tumali jeung tilu hal, nya eta:

- (1) Pamarekan (pendekatan): *pamarekan kompetensi komunikatif* jeung *pamarekan kontekstual*;
- (2) Méthode: langsung, latihan-pola, tata basa, mim-mem, jeung ékléktik
- (3) Teknik: papancen, tanya jawab, ngaragakeun, diskusi, jeung ceramah.

a. Pamarekan Kompetensi Komunikatif

Pangajaran basa anu dumasar kana kompetensi komunikatif nganggap yen pancen utama basa teh pikeun alat komunikasi. Gambaran komunikasi ebreh dina bagan di handap ieu.

KOMPETENSI KOMUNIKATIF BASA

b. Pamarekan Kontekstual

Pamarekan atawa pendekatan kompetensi komunikatif bisa dibarengan ku Pendekatan Kontekstual (*Contextual Teaching and Learning (CTL)*), nya éta konsep diajar nu mantuan guru ngaitkeun bahan anu diajarkeun jeung dunya nyata siswa, bari ngadorong siswa matalikeun kaweruh nu dicangkingna kana larapna dina kahirupan sapopoé.

CTL miboga sawatara ciri, di antarana baé,

- gawé bareng jeung silih deudeul,
- pikaresepeun,
- diajar kalawan gairah,
- pangajaran ngabaur atawa adu manis (terintegrasi),
- ngagunakeun rupining sumber,
- siswa aktip, kritis, jeung kréatif;
- silihélédan (*sharing*) jeung babaturan;

- h. siswa ngaragakeun, guru ngalempeng;
- i. pidangan karya siswa, jeung
- j. laporan (rapor jeung karya siswa).

Motto: Cara diajar nu pangalusna nya eta siswa ngawangun sorangan kalawan aktip nu dipahamna. (*Students learn best by actively constructing their own understanding*).

Stratégi pangajaran maké Pamarekan Kontékstual nyoko kana kagiatan:

- (1) Cara Belajar Siswa Aktif (CBSA),
- (2) Pendekatan proses,
- (3) *life skills education*,
- (4) *authentic instruction*,
- (5) *inquiry-based learning*,
- (6) *problem-based learning*, jeung
- (7) *cooperative-learning, service learning*.

Runtuyan kagiatan pangajaran kontékstual, ceuk Zahorik (1995:14-22), nyoko kana

- (1) *activating knowledge*,
- (2) *acquiring knowledge*,
- (3) *understanding knowledge*,
- (4) *applying knowledge*, jeung
- (5) *reflecting knowledge*.

Komponén Pamarekan pangajaran Kontékstual aya tujuh rupa, nya éta:

- (1) *construcivism*: kaweruh diwangun saeutik-saeutik,
- (2) *inquiry*: manggihan ngaliwatan léngkah ilmiah;
- (3) *questioning*: tumanya;
- (4) *learning community*: diajar ngelompok;
- (5) *modeling*: midangkeun conto, modél keur tirueun;
- (6) *reflection*: cara mikir ka hareup jeung ka tukang; jeung

(7) *authentic assessment* (ngajén sabenerna).

2. Silabus Pangajaran Basa Sunda

Silabus mangrupa wujud operasionalisasi kompetensi dasar, pedaran materi pokok nu leuwih spesifik, kagiatan diajar, evaluasi, jeung alokasi waktu. Ari gunana mangrupa padoman guru dina ngararancang, ngalaksanakeun, jeung ngolah pangajaran.

Silabus disusun ku guru di sakola, MGMP, atawa KKG, anu dipakihi-keun ku Dinas Pendidikan (Kabupaten/Kota jeung Kacamatan).

Conto Format Silabus:

Mata Pelajaran	: Bahasa Daerah (Sunda)
Satuan Pendidikan	:
Kelas/Semester	:
Alokasi Waktu	:Jam pelajaran

Kompetensi Dasar	:
Hasil Belajar	:
Indikator	:

Langkah Pembelajaran
a. Persiapan
b. Kegiatan Inti
c. Penutup
Sarana dan Sumber Belajar
.....
.....
Penilaian
1. Tertulis
.....
2. Kinerja (performansi)
.....
3. Produk
.....
4. Penugasan/Proyek
.....
5. Portofolio

.....

Contoh Silabus 2:

Mata Pelajaran : Bahasa Daerah (Sunda)
 Satuan Pendidikan : Sekolah Menengah Pertama
 Kelas/Semester : III/2
 Alokasi Waktu : 2 jam pelajaran

Kompetensi Dasar	Materi Pokok	Hasil Belajar	Indikator	Pembelajaran
1. Berpidato	Pidato untuk berbagai keperluan	Dapat berpidato untuk berbagai keperluan di sekolah maupun di masyarakat dengan berani dan percaya diri di depan banyak orang.	Dapat mempersiapkan teks pidato dengan tema tertentu, baik kerangka maupun naskah pidato.	Memilih tema pidato yang sesuai dengan keperluan di sekolah dan di masyarakat. Mengembangkan tema pidato yang terpilih menjadi kerangka pidato dengan sistematis Mengembangkan kerangka pidato menjadi naskah pidato dengan menggunakan kata dan kalimat yang menarik. Melakukan simulasi pidato. Mengikuti kegiatan lomba pidato di sekolah atau masyarakat.

Contoh Silabus 3:

Mata Pelajaran : Bahasa Daerah (Sunda)
Satuan Pendidikan : Sekolah Menengah Pertama
Kelas/Semester : II/2
Alokasi Waktu : 6 jam pelajaran (3 kali pertemuan)

Kompetensi Dasar	Indikator	Materi Pokok	Pembelajaran
Membaca dongeng dan menang-gapi isinya	<ul style="list-style-type: none">- Dapat membacakan dongeng “Sakadang Kuya jeung Monyet Ngala Cabe”- Dapat menyimak pembacaan dongeng “Sakadang Kuya jeung Monyet Ngala Cabe”- Dapat menjawab pertanyaan tentang dongeng “Sakadang Kuya jeung Monyet Ngala Cabe”.- Dapat menceritakan kembali dongeng “Sakadang Kuya jeung Monyet Ngala Cabe”- Dapat menyimpulkan isi dongeng- Dapat mencari makna istilah tumbuhan- Dapat memberikan contoh istilah tumbuhan- Dapat menggunakan istilah tumbuhan dalam kalimat- Dapat menyim-	<p>Bacaan dongeng</p> <p>Istilah Tutuwuh-an</p>	<ul style="list-style-type: none">* Membacakan dongeng “Sakadang Kuya jeung Monyet Ngala cabe”* Menyimak pembacaan dongeng “Sakadang Kuya jeung Monyet Ngala Cabe”* Menjawab pertanyaan tentang isi dongeng “Sakadang Kuya jeung Monyet Ngala Cabe”.* Menceritakan kembali dengan bahasa sendiri dongeng “Sakadang Kuya jeung Monyet Ngala Cabe”* Menyimpulkan isi dongeng. * Berdiskusi untuk mencari makna istilah tutuwuhan* Mencari kata-kata yang berkaitan dengan istilah tutuwuhan* Menggunakan istilah tutuwuhan dalam kalimat* Menyimpulkan istilah tutuwuhan

	pulkan istilah tumbuhan		
--	-------------------------	--	--

3. Modél Pangajaran Kompetensi Basa jeung Sastra Sunda

Modél pangajaran ngawengku opat hal, nya éta (1) silabus, (2) kagiatan Diajar-Ngajar, (3) Bahan, jeung (4) évaluasi.

(a) Silabus

Eusi silabus ngawengku dua hal, nya éta: (1) idéntitas silabus (mata pelajaran, satuan pendidikan, kelas/seméster, alokasi waktu) jeung (2) unsur silabus (kompeténsi dasar, matéri pokok, (hasil diajar), inditkator, jeung pembelajaran).

(b) Kagiatan Diajar-Ngajar

Kagiatan diajar siswa ngurung lima aspék, nya éta latihan: (1) ngagunakeun kaweruh jeung kabisa, (2) mikir, (3) indrawi, (4) metakeun, jeung (5) latihan

ngagunakeun alat. Kagiatan ngajar ku guru ngan sakadar méré dorongan jeung ngalelempeng.

(c) Pidangan Bahan

Di handap ieu conto raraga bahan jeung kagiatan diajar siswa, anu matérina ngawengku (dongéng, kalimah paréntah, jeung istilah tutuwuhan).

NGADONGÉNG

- A. Macakeun Dongéng
 - a. Bacaan Dongéng Fabel
 - b. Maham Eusi Dongéng
 - c. Miharti jeung Ngalarapkeun Kecap
 - d. Nuliskeun deui dongéng
- B. Ngawangun Kalimah Paréntah
 - a. Mikawanoh Kalimah Paréntah
 - b. Nyieun Kalimah Paréntah
 - c. Ngarobah Kalimah Wawaran jadi Paréntah
- C. Mikawanoh jeung Ngalarapkeun Kecap
 - a. Mikawanoh Istilah Tutuwuhan
 - b. Ngalarapkeun Kecap kana Kalimah.

PADIKA NGAJARKEUN PANGAWERUH BASA SUNDA₁

MAKALAH

**Penyuluhan Basa jeung Sastra Sunda
pikeun Guru-guru SD sa-Kacamatan Cipatat Kabupaten Bandung
Cipatat, 21-23 September 2002**

Drs. Yayat Sudaryat, M.Hum.

**DINAS PENDIDIKAN
KECAMATAN CIPATAT
KABUPATEN BANDUNG
2004**

PADIKA NGAJARKEUN PANGAWERUH BASA SUNDA¹⁾

Yayat Sudaryat²⁾

1. Bubuka

Dina ieu tulisan dipedar perkara “Padika Ngajarkeun Pangaweruh Basa Sunda”. Esuina basajan pisan. Najan kitu, keun bae, ieu mah itung-itung jabung tumalapung, sasieureun sabeunyeureun aya mangpaatna, minangka bahan guareun. Sigana disebut bahan oge kurang keuna, ieu mah itung-itung eupan, sugan jeung sugan padungdeng an papada urang nyambung.

Aya opat hal anu dipidangkeun, nya eta (1) tujuan pangajaran basa Sunda, (2) bahan ajar basa Sunda, (3) padika diajar, jeung (4) model diajar basa Sunda.

2. Tujuan Pangajaran Basa Sunda

Tujuan pangajaran basa Sunda teh nyoko kana tilu tahap kamampuh (kompetensi, *competence domains*), nya eta kaweruh (kognitif), sikep (afektif), jeung kaparigelan (psikomotor). Dumasar kana eta tahap kamampuh, tujuan pangajaran basa Sunda teh nya eta sangkan siswa mibanda kamampuh

- a. nyangkem basa jeung sastra Sunda tina jihat wangun, fungsi, jeung harti, turta ngagunakeunana kalawan bener tur merenah luyu jeung konteks situasi;
- b. ngagunakeun basa jeung sastra Sunda pikeun ngundakkeun kamampuh daya mikir, sawawa rasa, jeung sawawa hirup pakumbuhan; sarta
- c. nembongkeun sikep nu hade kana basa jeung sastra Sunda nepi ka daek ngajenan jeung ngarasa reueus.

1) *Penataran Basa jeung Sastra Sunda katut Pangajaranana pikeun Guru SD di Kecamatan Cipatat Kabupaten Bandung, 21-23 Septermembr 2002*

2) **Dosen Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah FPBS UPI**

3. Prinsip Nyusun jeung Ambahan Bahan Ajar Basa Sunda

3.1 Prinsip Nyusun Bahan Ajar Basa

Dina nyusun bahan ajar basa Sunda didadasaran ku tilu prinsip, nya éta (1) prinsip spiral, (2) prinsip tématis, (3) prinsip komunikatif, jeung (4) prinsip gumulung (integratif).

Prinsip meulit atawa *spiral* dilaksanakeun ku cara nimbang-nimbang bahan dumasar kana sawatara ambahan, ti mimiti hal-hal anu (a) deukeut ka nu jauh, (b) basajan ka nu ruwed, (c) heureut ka nu lega, (d) deukeut ka nu jauh, (é) nembrak ka nu nyumput, (f) kauni ka nu nyamuni, (g) apal ka nu teu apal, (h) sipatna wewengkon ka nu sipatna lulugu, jeung (i) régional, nasional, nepi ka internasional.

Prinsip tématis dilaksanakeun ku cara milih-milih bahan dumasar kana (a) téma, (b) bahan gembleng, (c) racikan rupining widang bahan, (d) sumaér (*fleksibel*), (e) kamampuh dasar, sarta (f) karep (minat) jeung kabutuh siswa. Ari nu

disebut *tema* téh nya éta dasar atawa amanat utama caritaan. Téma bisa dimekarkeun jadi subtema atawa anak téma, anu engkena dimekarkeun deui jadi topik. Topik diheureutkeun deui jadi judul wacana.

Aya rupa-rupa tema, di antarana wae, *pribadi, kulawarga, lingkungan, tempat umum, luang, budi pekerti, karesep, tutuwuhan, sasatoan, kaséhatan, kajadian, kadaharan jeung inuman, tatali paranti, seni, karajinan, kasab, pariwisata, kasajarahen, kapahlawanan, industri, téhnolohi, tatann, iinguan, perkebunan, patali marga, jeung olah raga.*

Di handap ieu patalina téma, konsép, jeung wacana.

.
.

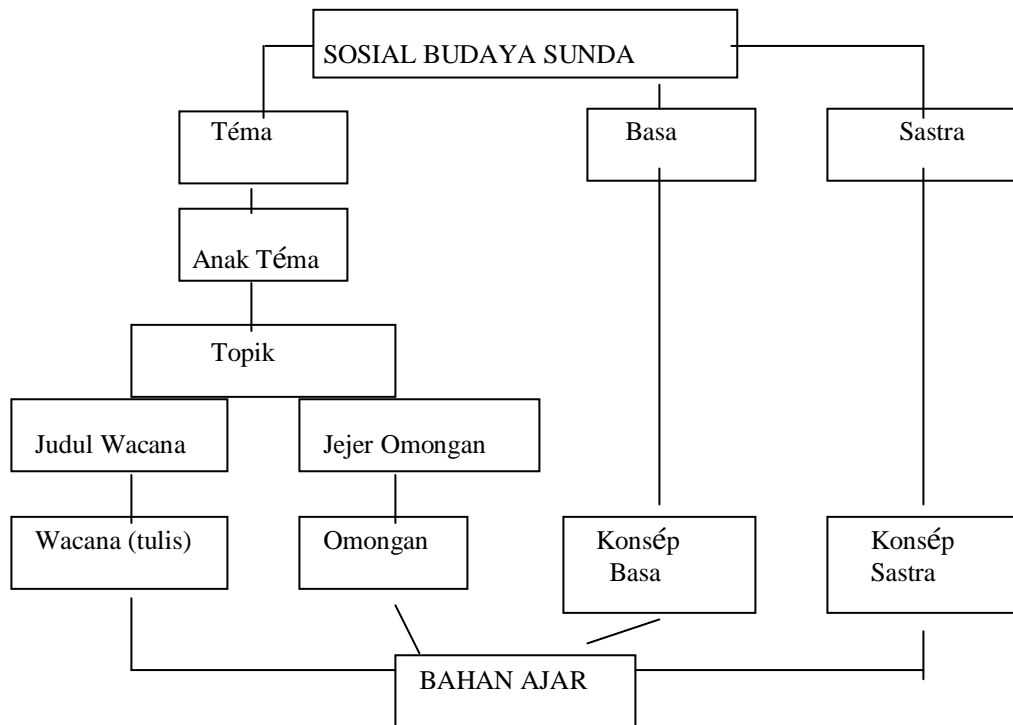
.

.

.

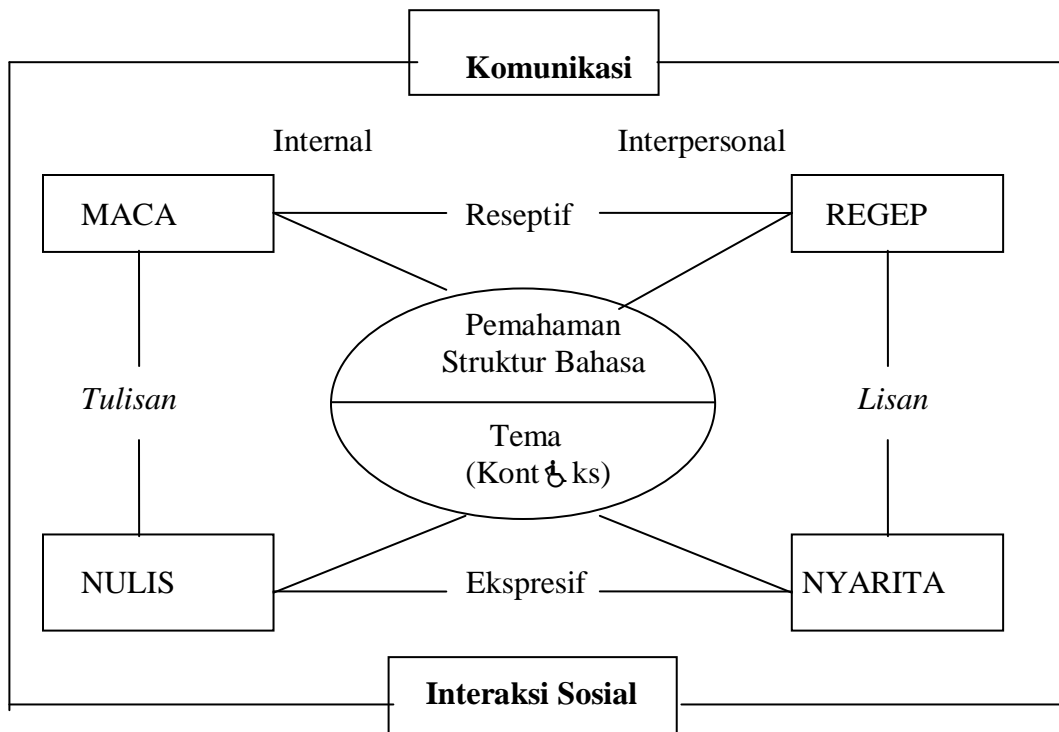
.

.

Prinsip komunikatif dilaksanakeun dumasar kana prinsip yen basa teh mangrupa pakakas komunikasi. Ari komunikasi teh enas-enasna proses panyatur nepikeun pesan (rasa, pikiran, jeung kahayang) ka pamiarsa nepi ka jadi amanat ngaliwatan medium (basa, pepeta). Upama pesan ti panyatur teu nepi jadi amanat ka pamiarsa disebut pasalia (*misunderstanding*). Medium basa bisa mangrupa maca, nulis, nyarita, jeung ngaregepkeun. Di handap ieu bagan kompetensi komunikatif dina basa Sunda.

.
.
.
.
.
.

Prinsip gumulung (integratif) ngadumaniskeun rupining bahan (a) kaweruh basa (adegan basa, kandaga kecap), (b) kaparigelan basa (maca, nulis, nyarita, ngare-gepkeun), (c) sastra (kaweruh, apresiasi, ekpresi).

3.2 Ambahan Bahan Ajar Basa jeung Sastra Sunda

Bahan ajar basa jeung sastra Sunda bisa diwincik di handap ieu.

a. *Pangaweruh basa*, anu ngawengku:

- (1) adegan sora: ucapan, $\&$ jahan;
- (2) adegan kecap: wangun kecap, warna kecap;
- (3) adegan kalimah: wangun, warna, fungsi, jeung wanda kalimah;
- (4) kandaga kecap: warna harti, robahna harti, patali harti, kecap serepan, kecap ulikan (istilah), pakeman basa, undak usuk basa, gaya basa.

b. *Pangaweruh, apr $\&$ siasi, jeung $\&$ kspr $\&$ si sastra*, anu ngawengku:

- (1) Puisi (wangun ugeran): unsur, warna (jangjawokan, sisindiran, kakawihan, pupujian, guguritan, wawacan)
- (2) Prosa (wangun lancar): unsur, warna (carita pantun, carita wayang, dongeng, carpon, novel)
- (3) Drama: unsur, warna (purnadrama, gending karesm $\&$ n);

c. *Kaparigelan basa*: maca(keun), nulis(keun), nyarita, ngaregepkeun.

4. Padika Diajar Basa Sunda

Padika (strategi) diajar patali jeung widang-widang metodologi pangajaran kayaning pamarekan, metodeu, jeung tehnik. Pamarekan mangrupa dasar-dasar

palasipah (tiori, aksioma, atawa pamadegan). Aya rupa-rupa pamarekan pangajaran basa, di antarana, *kognitif, alamiah, humanistik, kompetensi komunikatif*.

Pamarekan dirundaykeun deui jadi metodeu, nya eta rarancang gembler tina rineka cara midangkeun bahan ajar, sipatna prosedural atawa strategis. Aya rupa-rupa metode pangajaran, di antarana, “mim-mem”, latihan-pola, tata basa, tarjamah, langsung, fonetis, kadali basa, unit, linguistik, jeung eklektik (adumanis).

Sangkan leuwih nyata, nyatana prak-prakanana, metodeu teh dirundaykeun deui jadi tehnik. Aya rupa-rupa tehnik pangajaran, di antarana, *ceramah, papancen, latihan, tanya jawab, diskusi, simulasi, ngaragakeun, widyawisata, jeung dikte*.

Prosedur pangajaran basa Sunda bisa didadasaran ku “Model Diajar Miharti”, anu langkah-langkahna kieu:

- (1) **pemanasan-apersepsi**: presensi, tanya jawab, prates;
- (2) **eksplorasi**: nyungsi jeung mupu wawaran anyar;
- (3) **konsolidasi**: badami jeung ngalelempeng kaweruh anyar;
- (4) **ngawangun sikep jeung paripolah**: kaweruh dirobah jadi ajen, sikep, polah;
- (5) **meunteun**: lisan, tulis, ngaragkeun, produk, papancen, portofolio.

5. Model Diajar Pangaweruh Basa

Mata Pelajaran	: Bahasa Daerah
Satuan Pendidikan	: SMP
Kelas/Semester	: I/2
Alokasi Waktu	: 2 jam pelajaran

a. Kompetensi Dasar

Mikawanoh jeung ngagunakeun rarangken hareup N- dina kecap.

b. Materi Lulugu

Kecap rundayan nu ngandung rarangken hareup N- (m-, n-, ny-, ng-, nga-, nge-)

c. Hasil Diajar

- 1) Siswa mampuh ngarundayan kecap asal ku rarangken N- (m-, n-, ny-, ng-, nga-, nge-)
- 2) Siswa mampuh nyindekkeun aturan makena rarangken N- dina ngarunday-keun rarangken N- (m-, n-, ny-, ng-, nga-, nge-).
- 3) Siswa mampuh ngagunakeun kecap rundayan N- dina kalimah

d. Ciciren (Indikator) Kahontalna Hasil Diajar

- 1) Siswa mampuh make rarangken hareup N- kana kecap salancar (asal) anu dimimitian ku fonem:

(a) /b, p/	→	m-
(b) /t, d/	→	n-
(c) /k, vokal/	→	ng-
(d) /c, j/	→	ny-
(e) /b,d,g,h,j,l,m,r,w,y/	→	nga-
- 2) Siswa mampuh make rarangken N- kana kecap nu saengang jadi *nge-*.
- 3) Siswa mampuh ngagunakeun kecap rundayan N- dina kalimah.

e. Mekarkeun Langkah Diajar

1) *Padika*

- (1) Pamarekan : Kompetensi Komunikatif
- (2) Metodeu : eklektik
- (3) Tehnik : latihan, papancen, ngaragakeun

2) *Langkah-langkah*

- (1) Maca wacana atawa kalimah-kalimah nu ngandung kecap N-.
- (2) Nyalin sakur kecap N- nu geus dicirian tina wacana.
- (3) Ngadaptarkeun kecap N- tina bacaan.
- (4) Misahkeun kecap N- kana kecap m-, n-, ny-, ng-, nga, nge-
- (5) Nyusun kecap dirarangkenan N- tina kecap salancar.

(6) Ngarucat kecap N- jadi kecap salancar jeung robahna rarangken N-.

3) *Alat Peraga/Media*

Bagan ngawangun kecap rundayan jeung parobahan rarangken N-

4) *Pedaran Bahan*

- (a) Wacana kalawan tema nu tangtu, nu ngandung kecap dirarangkanan N-.
- (b) Nyalin kecap-kecap dirarangknan N-.
- (c) Ngagundukkeun kecap-kecap rundayan N- nu sarua fonem awalna.
- (d) Ngarucat kecap-kecap rundayan N- nu geus digundukkeun.
- (e) Ngarumuskeun kaedah robahna N- jadi fonem m-, n-, ny-, ng-, nga-,nge-

5) *Evaluasi*

- (1) Tes ngagunduk-gunduk kecap dirarangkanan N- nu sarua fonem awalna.
- (2) Tes ngarucat kecap rundayan N- nu geus digunduk-gunduk.
- (3) Tes ngeunaan kaedah robahna rarangken N-.

**MATĚAHKEUN KURIKULUM BERBASIS KOMPETĚNSI (KBK)
BASA JEUNG SASTRA SUNDA DI SMP₁)**

Yayat Sudaryat₂)

O. Purwawacana

Taun 2004 kalawan rampak sa-IndonĚsia mitembeyan dipakĚna kurikulum basis kompetĚnsi (KBK). Samalah henteu disebut KBK deui, tapi *Kurikulum 2004 Standar KompetĚnsi*. Munculna ěta kurikulum tĚh teu bisa leupas tina kahanan kurikulum pendidikan di IndonĚsia, anu terus barobah geusan ngaluyukeun diri kana robahna kamekaran paělmuan katut pameredih paněka jaman. Ari robahna kurikulum tĚh rata-rata antara 6--10 taun (Kurikulum 1968, 1975, 1984, 1994, jeung 2004). Bědana kurikulum tĚh pangpangna dina lebah titincakanana, nya ěta

dumasar kana jejer bahan, sistem unit, téma, jeung kompeténsi. Kurikulumna teu goréng alias geus hadé, da anu héngkérna mah lebah prakna, praktékna, atawa impleméntasina.

Dina ieu tulisan dipedar perkara KBK dina pangajaran basa Sunda. Aya opat hal anu dipidangkeun dina ieu tulisan, nya éta (1) kompeténsi, (2) prinsip-prinsip KBK, (3) pangajaran kompetensi basa Sunda, jeung (4) susunan KBK basa Sunda.

1. Kompeténsi

Kompeténsi mangrupa “kamampuh” nu eusina ngawengku kaweruh (kognitif), kamahéran (psikomotor), jeung ajén-inajén (afektif) dasar, anu diébréhkeun (diréfléksi-keun) kana kabiasaan mikir jeung milampah. Ari kabiasaan mikir jeung milampah kalawan ajeg (konsisten) tur sinambung (kontinyu) bisa ngawujud-keun siswa jadi mampuh (kompetén) pikeun milampah hiji hal.

KBK mangrupa sapuratina rencana jeung panataan ngeunaan kompetensi jeung hasil diajar anu kudu dihontal ku siswa, meunteun, kagiatan diajar ngajar, jeung mateahkeun sumber daya atikan dina ngamekarkeun kurikulum sakola.

Ari KBK téh tujulna atawa oriéntasina kana (1) hasil jeung dampak anu dipiharep muncul di diri siswa ngaliwatan runtuyan kagiatan diajar nu miharti, jeung (2) rupining hal anu diébréhkeun dumasar kana kabutuh.

2. Prinsip-prinsip KBK

Prinsip-prinsip anu perlu dititinan dina makihikeun KBK, nya éta:

a) Pangalaman diajar anu saimbang di antara:

(1) *holistika*: kaimanan, katakwaan, ahlak, moral, jeung budi pekerti luhur;

(2) *étika*: sopan santun, tatakrama, someah, hade tata hadé basa;

(3) *logika*: akal, pikiran, rasio;

(4) *éstétika*: kaendahan rasa, karsa, emosi;

(5) *kinéstétika*: rengkuh, peta, pasemon, peta-badani/ragawi;

- (6) *praktika*: prakna, lakuna, jeung latihan.
- b) Ayana kasadaran yén basa Sunda bagian penting tina budaya Sunda, sarta budaya daerah bagian tina budaya nasional.
 - c) Ayana pangaruh globalisasi dina widang élmu jeung téknologi informasi katut komunikasi (komputer, internét), anu kudu diantisipasi dina wacana.
 - d) Ayana kasadaran yén kamampuh pangaweruh jeung kaparigelan basa Sunda anu bener tur merenah bisa dipaké nyiar kipayah: “*life skills*”.
 - e) Satata dina kasempetan, aya siswa luhur, tengah-tengah, jeung aya handap.
 - f) Diajar taya watesna, salila hirup (“*long life education*”).
 - g) Museur ka siswa (*subject oriented*) kalawan meunteun anu sinambung tur komprehensif.
 - h) Pamarekan gembleng-masagi (*menyeluruh*) jeung mimitran.
 - i) Ngukuhan dalitna bangsa (integritas nasional).

KBK kudu bisa méré (1) dasar-dasar pangaweruh (kognitif), (2) kamaheran atawa kaparigelan (psikomotor), jeung (3) sikep nu alus (afektif). Éta tilu aspék téh kudu méré pangalaman nu pikaresepeun ka diri siswa.

Ari pangalaman diajar nu pikaresepeun téh, ceuk UNĚSCO, nyoko kana opat pilar, nya éta:

- (a) diajar mikanyaho (*learning to know*),
- (b) diajar migawé (*learning to do*),
- (c) diajar mibanda (*learning to be*), jeung
- (d) diajar milampah hirup babarengan (*learning to live together*).

Diajar mikanyaho (*learning to know*) diolah dina uteuk (hemisper) katuhu. Kacékasan uteuk (*kecerdasan otak*) ajénna 10%, sésana mah (90%) nyoko kana hal-hal nu patali jeung (*emotional, spiritual, social*) *question*. Anu aya dina uteuk kudu nyambung jeung nu aya dina haté. Naon sababna ka kolot kudu hormat tilawat, lantaran kolot gedé jasana ka urang. Geura tengetan ieu pupuh Maskumambang, minangka hasil ‘guneman haté jeung pikiran (uteuk)’.

“Hé barudak kudu mikir ti leuleutik,
manéh kahutangan,
ku kolot ti barang lahir,
nepi ka ayeuna pisan.”

Diajar migawé atawa kaparigelan (*learning to do, skill*) nétélakeun yén diajar téh lain ngan semet inget wungkul, dapon apal waé. tapi kudu ngarti tur surti, malah kudu parigel, boh ngucapkeunana boh migawéna. Nya ucap nya lampah (?) Dajar basa, lain keur élmu, tapi keur gaul (komunikasi). Lain diajar tata basa heula, tapi langsung bacéo, torojogan nyarita. Sing nepi ka bisa cas-cés-cos ngawangkong.

Diajar mibanda (*learning to be*) nétélakeun yén kamampuh, kamahéran, jeung batin atawa afektif kudu jadi milikna sorangan. Siswa diajar ngawangun panyangkemna sorangan kalawan rancagé (*students learn best by actively constructing their own understanding*). Ku cara kitu dipiharep siswa bisa asup kana “Gapura Panca waluya”, lima lawang pikeun hirup barina hurip, salamet di dunya jeung di ahérat, nya éta *cageur, bageur, bener, pinter, jeung singer*, tapi teu *kabalinger*.

Diajar milampah hirup babarengan (*learning to live together*) nyoko kana diajar ngelompok téa. Ku cara ngelompok siswa bisa gawé babarengan, rempug jukung sauyunan, ka cai jadi saleuwi ka darat jadi salebak. Dina diajar sing bisa silih élédan (*sharing*) jeung babaturan. Patali jeung diajar hirup babarengan aya pupuh Magatru anu unina kieu.

“Utamana jalma kudu réa batur,
Keur silih tulungan,
Silih titipkeun nya diri,
Budi akal ngan ukur ti pada jalma.”

Tina opat pilar diajar téh, siswa sing jadi “teuneung jeung ludeung” dina nyorang pakumbuhan. Robah sikepna, tina “sawios abdi mah di pengker”, jadi kudu aya di baris hareup. Sikep ngabaékeun kana diajar lantaran teu boga buku, “atuda teu gaduh artos kanggo mésér buku”, kudu dirobah “sanajan teu gaduh artos, buku mak tetep ngagaleuh”.

3. Pangajaran Kompeténsi Basa jeung Sastra Sunda

a) Basa Sunda mangrupa pakakas komunikasi pikeun masarakat Sunda.

Komunikasi téh ngirim jeung narima pesan (rasa, pikiran jeung kahayang).

b) Kurikulum Pangajaran Basa jeung Sastra Sunda dina basis kompeténsi mangrupa program keur mekarkeun kamaheran, kaweruh, jeung sikep positip kana basa jeung sastra Sunda.

c) Kalungguhan basa Sunda jadi basa daerah di Indonesia (UUD 1945, Bab XV, Penjelasan Pasal 36).

d) Fungsi basa Sunda jadi:

- (1) lambang kareueus daerah,
- (2) lambang jatidiri daerah,
- (3) alat gaul di kulawarga jeung masarakat daerah,
- (4) pangdeudeul basa nasional,
- (5) basa panganteur di SD kelas awal di Jawa Barat, jeung
- (6) alat pikeun mekarkeun jeung ngadeudeul budaya Sunda.

e) Fungsi pangajaran basa Sunda jadi sarana dina

- (1) ngabina makéna basa Sunda,
- (2) ngadadasaran jeung ngadeudeul pangajaran basa Indonésia,
- (3) nyebarkeun basa Sunda,
- (4) mekarkeun sastra katut budaya Sunda, jeung
- (5) ngabina jeung ngabakukeun ragam basa Sunda.

f) Tujuan pangajaran basa Sunda nya éta sangkan siswa

- (1) ngajénan jeung ngarasa reueus kana basa jeung sastra Sunda,
- (2) paham kana basa jeung sastra Sunda (wangun, harti, jeung fungsi),
- (3) mampu maké basa jeung sastra Sunda kalawan bener tur merenah.

g) Bahan ajar (*matéri pokok*) basa Sunda ngawengku:

- (1) *aspek makéna basa*: ngaregepkeun, nyarita, maca, jeung nulis;

- (2) *kaweruh basa*: adegan basa jeung kandaga kecap;
- (3) *sastra*: aprésiasi sastra, éksprési sastra, jeung kaweruh sastra, anu nyamuni dina kagiatan aspék makéna basa.

4. Susunan jeung Rambu-rambu KBK Basa Sunda

Raraga KBK Basa jeung Sastra Sunda disusun dina opat unsur, nya éta:

- a) *Standar kompetensi*, nu mangrupa gambaran umum kamampuh basa jeung sastra nu nyoko kana opat kaparigelan: ngaregepkeun, nyarita, maca, jeung nulis.
- b) *Kompetensi dasar*, anu mangrupa pedaran ngeunaan kamampuh nu kudu dicangking ku siswa waktu komunikasi (lisan, tulis);
- c) *Matéri pokok*, anu mangrupa wangunan paélmuan basa jeung sastra Sunda minangka alat komunikasi; jeung
- d) *Indikator pencapaian hasil belajar*, nu mangrupa pedaran kompetensi nu leuwih husus anu kudu dicangking ku siswa pikeun pikeun cecekelan dina meunteun kahontalna hasil diajar.

Di handap ieu conto KBK Bahasa jeung Sastra Sunda di SMP untuk aspek kemampuan berbahasa ‘menyimak’.

Standar Kompetensi: 1. Mampu memahami dan menanggapi berbagai ragam wacana lisan nonsastra melalui mendengarkan informasi (siaran berita dan nonberita) baik dari media elektronik maupun cerita yang disampaikan secara langsung atau melalui rekaman.

Kompeteni Dasar	Indikator	Materi Pokok
1.2 Menyimak berbagai cerita yang disampaikan secara langsung atau melalui rekaman.	- Mencatat hal-hal lucu, haru, sedih, gembira, dll. - Menceritakan kembali isi cerita secara runtut.	- Cerita lucu

Rambu-rambu pangajaran basa Sunda téh kieu.

- (1) Enas-enasna, diajar basa téh nya éta diajar komunikasi. Pangajaran basa Sunda dipuseurkeun kana kamampuh siswa dina komunikasi lisan--tulis.
- (2) Pangajaran basa Sunda ditujukeun sangkan siswa weruh, parigel (mahér), jeung alus sikepna kana basa jeung sastra Sunda.
- (3) Kecap miboga kalungguhan penting dina mekarkeun kognisi siswa. Kandaga kecap bisa ngabeungharan kekecapan siswa.
- (4) Pangajaran sastra Sunda ditujulkeun sangkan siswa mampuh ngaaprésiasi jeung ngaékprésikeun karya sastra, anu engkéna boga kaweruh sastra.
- (5) Kompeténsi dasar dipuseurkeun kana opat kamahéran basa. Konsép basa jeung sastra dibaurkeun (diintegrasikeun) kana pangajaran kamaherhan basa.